

UNICORNIS

FARMACIHISTORISKA SÄLLSKAPET

NUMMER 1 ANNO 2014

Arnold O Wilund (1907-2002), en förgrundsgestalt inom svensk farmaci, uppmärksammas i detta nummer. Foto från Apotekarsocietetens uppvaktning på 90-årsdagen 1997.

PROGRAM I SAMBAND MED FARMACIHISTORISKA SÄLLSKAPETS ÅRSMÖTE 18–19 OKTOBER 2014

En helg att minnas!

Lokal: Apotekarsocietetens bibliotek

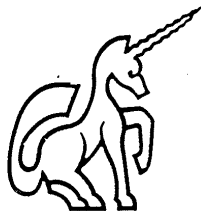
Lördagen den 18 oktober

- 14.00- Presentation av boken *Doften av apotek* som "släpps" denna dag. Boken är utgiven av Arbetes museum i Norrköping, TAM-Arkiv och föreningen Liv i Sverige med stöd av bl.a. Apotekarsocieteten. I boken ingår 22 berättelser från arbete på apotek under 1900-talet fram till idag, fördjupningstexter om den fackliga utvecklingen, en historisk exposé m.m. Under eftermiddagen berättar en av bokens medförfattare Sofia Kälvemarm Sporrang, professor i Samhällsfarmaci vid Köpenhamns universitet, om boken i vilken hon själv analyserat branschens utveckling i ett kapitel.

Söndagen den 19 oktober, årsmöte

- Farmacihistoriska Sällskapet inbjuder till och bjuder på**
- 10.00 Visning av farmacihistoriska museet för intresserade
12.00 Smörgåslunch
13.00 Pharmacia från innovativt utvecklingsbolag till globalt russin i kakan. *Hans Elg*, Tällberg
14.00 Från Leopiller till Nicorette – nedslag i Leos historia *Jerker Ahlin/Rolf Lundgren*, Helsingborg
15.00 Ivan Östholm, legendarisk forskningsledare inom Hässle AB.
Gillis Johnsson, Mölndal
Årsmöte i sektionen

Välkomna!

Farmacihistoriska Sällskapet

Innehåll

Vad händer i sektionen?	2
Arnold O Wilund – en handlingskraftig visionär i orostider	3
Blodgivning och blodtransfusion	12

UniCornis

Unicornis utges av Farmacihistoriska Sällskapet
Box 1136, 111 81 Stockholm. Pg 86 06 78-2

Ordförande Farmacihistoriska Sällskapet:
Anders Cronlund

Ansvarig utgivare:
Birgitta Karpesjö

Redaktionskommitté:
Åke Arvidsson, redaktör, ake.arvidsson@officinalis.nu
Bo Ohlson, redaktör, bo.ohlson@apotekarsocieteten.se
Jan-Olof Brånstad, janolofbranstad@gmail.com
Ola Flink
Martin Svensson

 Apotekarsocieteten

Vad händer i sektionen?

Verksamhet i sektionen pågår på många områden. Museet har under våren 9 visningar för såväl studenter som pensionärer. Ola Flink och Nils Källberg är nya guider för året. Bo Ohlson har varit på möte i Umeå med Nätverket för medicinhistoriska museer och samlingar. Enligt dagens planer blir sektionen värd för höstmötet 2015. Museifoldern är under revidering och samlingarna utökas stadigt. Senast har en ståtlig förgylld örn från apoteket Örnen vid Odenplan i Stockholm tillkommit liksom teckningar (digitalt) av Albert Engström med apoteksanknytning, tryckeriutrustning från apoteket Fenix i Nyköping, apoteksutensilier från apoteket i Skärholmen, läkemedelsförpackningar från Kabi, bl.a. alla typer av genotropinpenor samt ett tiotal föremål från apoteket Kronan i Motala, som flyttat till nya lokaler.

Hej!

Detta nummer av Unicornis tillägnas Arnold O Wilund. Få personer har under tiden fram till förstatligandet av apoteken haft så stor betydelse som Wilund. Som chef för Medicinalstyrelsens Apoteksbyrå påverkade han myndighetsutövningen och som styrelseordförande för Apotekarsocieteten präglade han vår organisations agerande inför bildandet av Apoteksbolaget. Han agerade mycket målmedvetet för att stärka apoteken och för att bevara Apotekarsocietetens roll. Tänkvärd är även hans tämligen enkla bakgrund som inte hindrade en enastående karriär.

Men frågan är om inte den historiska vinklingen av artikeln är mest givande. I varje fall för våra yngre läsare. Vill man veta vad som hände Sveriges apotek före Apoteksbolaget AB är artikeln en ren guldgruva. Den borde finnas som referenslitteratur på farmaceututbildningarna.

Tack Ingegärd Agenäs och Gunn Frank för en enastående innehållsrik och välformulerad artikel i sann Unicornisanda.

Anders Cronlund presenterar en ny bok. Denna gång en bloddrypande historia.

Programmet för höstens stora aktivitet finns på förstasidan. I år erbjuder sektionsstyrelsen presentationen av ett boksläpp lördagen den 18 oktober och sedan själva sektionsprogrammet söndagen den 19 oktober. Vi provar ett delvis nytt upplägg som vi hoppas ska uppskattas.

Slutligen får vi även en nulägesrapport från Farmacihistoriska Sällskapetets styrelse. Vi räknar med att detta blir en återkommande företeelse.

Nästa nummer av Unicornis planeras att ha militärfarmaci som tema.

Vill du skriva något i vår tidskrift eller vill du tipsa om något intressant tema? Hör av dig!

Hoppas vi ses snart igen!

Åke Arvidsson, 070-6371007
ake.arvidsson@officinalis.nu

Kerstin Eltvik och Alice Hörnell fortsätter att identifiera och registrera farmaceutiska bilder. Sedan 1999 har ca 4 500 bilder registrerats i en sökbar databas. Kvar att registrera är ett antal album. Nyligen restes frågan om att digitalisera delar av bildskatten.

Jan-Olof Brånstad och Leif H. Eklund har nyligen varit i Kalmar och klassificerat föremål i Apoteket AB:s lager i staden. Det är risk att lagret läggs ner och då måste en handlingsplan för att rädda det mest värdefulla innehållet finnas. Det råder även viss osäkerhet om företagets fortsatta intresse för samtliga sju kulturapotek (Korpen, Stockholm; Storken, Stockholm; Ugglan, Stockholm; Lejonet, Malmö; Svanen, Lund; Örnen, Vadstena; Kronan, Skara). Ett möte med ansvariga på Apoteket AB och representanter för styrelsen hålls 9/6.

Fortsättning sid 12 →

Arnold O Wilund – en handlingskraftig visionär i orostider

En levnadsteckning av Ingegerd Agenäs och Gunn Frank

År 1966 – När den då välkände och för svensk farmaci så betydelsefulla apotekaren Arnold Wilund avtackades efter tio år som Apotekarsocieteten's ordförande fick han bland annat höra följande välformulerade betyg över sin gärning:

»Du har i bekymmersamma tider utstrålat en optimism som stärkt arbetsglädjen och tron på framtiden, och du är lycklig ägare till en rad ledaregenskaper. Du har fantasi, styrka, djärvhet, oräddhet, envishet och vid behov hårdhet. Du är en av de stora vyernas man, en kraftfull ledarpersonlighet, viktig vid tider av omdaning.«

Vem var då denne man med så fantastiska egenskaper? Vi ska här försöka teckna Arnold Wilunds insatser för farmacin och svenskt apoteksväsende och

Arnold O Wilund, 1960-talet.

hans bakgrund alltifrån utbildningen och karriären som apotekare, medicinalråd och innehavare av det stolta Svansen vid Stureplan fram till den viktiga posten som ordförande i Apotekarsocieteten.

Vi har båda personliga minnen av honom som chef och kollega och har för den här presentationen tagit del av arkivmaterial i Apotekarsocieteten och ett antal inspelade intressanta intervjuer med en rad samtida kolleger. Dessa ljudband finns bevarade i Nordiska museets arkiv och är sedan år 2000 tillgängliga för forskning.

Levnadshistoria och utbildning

Arnold Wilund föddes 1907 i Hudiksvall vid Hälsingekusten, en liten livaktig sjöfarts- och handelsstad. Fadern Herman Wilund var järnvägstjänsteman och hade ådragit sig TBC som på den tiden var en rätt vanlig sjukdom. Han vistades därför periodvis på sanatorium och det blev då kärvarer för familjen. Hustrun Anna var en kraftfull kvinna – enligt ryktet dotter till en oäkta kungason – (det här var på Carl den XV:s skandalomsusade tid) och hon fick med sin sparsamhet familjens ansträngda ekonomi att gå ihop. "Det gäller att inte ge upp", var ett motto som Arnold fick med sig från hemmet och själv ofta använde.

Pappan Herman blev återförsäljare för tjeckiskt porslin i Hudiksvall och han sålde också försäkringar.

Arnold med föräldrar och syskon, 1910-talet.

Arnold och hans äldre bror Thorsten fick på sin lott att knacka dörr för dessa produkter. Arnold hade också två systrar som av fadern sattes på piedestal medan sönerna fick »arbeta«. Hemmet präglades av glädje och samförstånd, det fylldes av musik och sång. Tidigt fick pojkarna lära sig spela fiol. Det var faktiskt också just musiken som senare förde den unge Arnold in på apotekarbanan.

Arnold blev student 1926 i Hudiksvalls läroverk men var då inte klar med sitt yrkesval, möjligen tänkte han bli folkskollärare, som ju inte var en alltför kostsam utbildning. Vid ett kalas i lilla byn Bergsjö, några mil norr om Hudiksvall, träffade han apoteksinnehavaren och amatörpianisten Conrad Sveno med vilken han spelade fiol. Han blev då inspirerad att komma till apoteket i Bergsjö som elevaspirant 1926 och blev sedan antagen som elev där 1928. Elevtiden var 2 år och utnyttjades vid sidan om apoteket med mycket musik och idrott. Han spelade fiol på biografen och vid andra evenemang i bygden och var mycket intresserad av ungdomsfrågor och aktiv i den lokala idrottsföreningen i Bergsjö.

Arnold blev under de fyra åren i Bergsjö väl förtrogen med apoteksarbetet. Han hade gott självförtroende och uttalade skämtsamt att »chefen vilar och Wilund chefar«. Han har senare dessutom berättat att hans två karriärmål redan då var att bli byråchef i medicinalstyrelsen och ordförande i Apotekarsocieteten. Ingen falsk blygsamhet här inte hos denne redan då karriärinriktade yngling!

Så styrdes kosan mot Stockholm, och Arnold började kandidatkursen som han genomförde under de svåra depressionsåren 1930-31. Därefter återvände han till sitt Hälsingland för tjänstgöring, nu i Ljusdal – en kö-

ping västerut med uppemot 2 000 invånare vid den viktiga stambanan – där hans välgörare Conrad Svenon nu blivit innehavare. En av dennes döttrar, Gretha, blev för övrigt så småningom Arnolds hustru.

Tiden i Ljusdal var mycket krävande, med nattvakt varannan natt, och Arnold var dessutom mycket aktiv i samhället, bland annat som vice ordförande i hälsovårdsnämnden. Hans intresse för samhällsfrågorna växte, liksom insikten i småföretagarens och naturligtvis den mindre apoteksinnehavarens ekonomiska problem. Det är inte orimligt att anta att det var dessa erfarenheter som låg till grund för hans senare insatser inom Apotekarsocieteten.

Hans stora fritidsintresse var dock musiken. Arnold var med och bildade i Ljusdal en orkesterförening på 25 personer. Conrad Svenon och flera medarbetare i apoteket deltog, liksom en av Svenons söner som spelade flöjt.

Efter kandidatåren i Ljusdal var det så dags för apotekarkursen 1933-35, då han inte överraskande också blev studentkårens ordförande. Det innebar mycket stimulerande arbete, och kontakterna med andra studentkårer gav möjligheter till resor och inte minst övning i att hålla tal – ett steg mot hans senare välkända retoriska färdigheter. Inte minst utbildningsfrågorna för apoteksanställda låg honom också sedan den tiden varmt om hjärtat.

Arnold tog sin apotekarexamen 1935 och återvände sedan till apoteket i Ljusdal. Han hade under apotekarkursen gift sig med Gretha 1934 men paret bodde kvar hos svärföräldrarna till 1935 då de fick egen bostad.

Åren vid medicinalstyrelsen

Under första världskriget hade Sverige haft svårt att klara läkemedelsförsörjningen. När andra världskriget bröt ut var man därför angelägen att säkra beredskapen materiellt och personellt. Medicinalstyrelsen fick extra resurser och Arnold O Wilund rekryterades till en av de tjänster som inrättades. Han hade tidigare haft ett kort vikariat på medicinalstyrelsen. Chef för medicinalstyrelsens apoteksbyrå var då Gustaf Söderberg, som redan 1940 lämnade sin tjänst. Han hade då föreslagit den unge apotekaren till sin efterträdare och Wilund blev endast 33 år gammal den yngste apoteksbyråchefen någonsin.

Medicinalstyrelsen hade vid den här tiden mycket stort inflytande över apoteken. Den var beredande eller beslutande organ för allt ifrån inrättande av apotek, tillsättande av innehavare till förordnande av vikarier på filialapotek. Wilund hade redan hunnit bli väl etablerad i kåren och redaktören för Svensk farmaceutisk tidskrift välkomnade honom med orden:

”Den arbetsförmåga och det intresse för yrkets och kårens problem som den nye byråchefen redan hunnit dokumentera synes redaktionen barga för att han också kommer att göra sitt bästa för att vårt yrke ska kunna överleva den allvarliga kris, som behärskar världen och spritt sina verkningar även till apotekaryrket och dess utövare.”

Apoteket i Bergsjö ca 1928. Arnold Wilund till vänster tillsammans med familjen Svenon. Den vackra interiören finns numera bevarad i museet Scheeles minne i Köping.

Vid sidan av det dagliga och mycket omfattande flödet av ärenden handlades under Wilunds byråchefstid en del större frågor, där han fick användning för sin stora administrativa skicklighet.

Produktionen på apoteken hade sjunkit under trettioalet samtidigt som en strävan uppstått att få till stånd en samordnad produktionsverksamhet inom apotekskollektivet. Drivande för en sådan förändring var Wilunds kurskamrat och gode vän Sten Kjellmark. En så kallad distriktslaboratieverksamhet hade påbörjats med ett antal bättre utrustade apotek som skulle kunna sköta produktion för ett antal apotek i omgivningen. Utvecklingen hade påbörjats till följd både av yttre tryck – den edbergiska motionen om förstärkning – och inre tryck – behovet av rationalisering. Medicinalstyrelsen arbetade för att distriktslaboratieverksamheten skulle kunna genomföras, framför allt när den nya farmakopén trädde i kraft. I den kungörelse om apotekens inredning och utrustning som då utfärdades fick apoteken rätt att köpa ”hemmaberedningar” när egna förutsättningar saknades. Kungörelsen gav

- legal bas för apoteken att köpa preparanda
- möjlighet till central varukontroll
- möjlighet till differentiering av apotekens inredning och utrustning
- möjlighet till investeringskontroll.

En annan fråga som väcktes bland annat till följd av differentieringen av apoteken handlade om **befordringsprinciperna**. Grunderna för befordran hade av hävd varit förtjänst och skicklighet. Det fanns en ”stockholmsprincip”, som innebar att personer som engagerade sig i kårangelägenheter hade större möjligheter att bli innehavare av stockholmsapotek, för att de skulle kunna utföra sina uppdrag. Till detta ville man nu också föga en förstärkning av skicklighetsprincipen för de som skulle kunna bli innehavare av apotek med distriktslaboratorium. De meriter som skulle tillmätas större betydelse var ådagalagda specialkunskaper inom farmacins område, ådagalagt intresse och fallenhet för vetenskapligt arbete samt ådagalagd fallenhet för organisatoriska och ekonomiska uppgifter.

Tillsynen av apoteken hade av hävd utförts genom

visitation på apoteken av förste provinsialläkaren i länet och inspektion av särskilt utsedda inspektörer, i allmänhet professorer i medicin. De inspektörer som var verksamma vid den här tiden hade framfört förslag att inspektionerna i stället borde utföras av heltidsanställda tjänstemän med kunskaper i farmaci. Enligt Wilund väckte förslaget kraftigt motstånd inom medicinalstyrelsen, men det genomfördes. Ett förslag att det skulle stå i deras instruktion att de inte bara skulle kontrollera utan också förmedla kunskap kom inte med, men det är ändå troligt att denna nya inspektörsfunktion kom att innehålla även kunskaps- och erfarenhetsförmedling.

Enligt 1688 års medicinalordningar skulle **apoteken vara tillgängliga** "sön-, söcken och helgdag, dag som natt". Reglerna gällde fortfarande men hade i viss utsträckning mjukats upp. På orter med flera apotek kunde man turas om med nattvakterna och på de minsta apoteken kunde man få lämna apoteket för kortare stunder. Den ekonomiska ersättningen för nattvaksarbete var mycket låg. Den stora personalbristen under kriget ledde till ytterligare inskränkningar. 1946 genomfördes en stor kartläggning av utnyttjandet av kvälls- och nattöppethållande. Den visade att det endast var i begränsad omfattning som det var livsviktig medicin som köptes. 1948 kom sedan nya regler, där öppethållandet fastlades i samarbete med lokala myndigheter och där storstäderna fick fasta nattapotek.

Redan som studentkårsordförande hade Wilund engagerat sig i **utbildningsfrågor**. Han hade också haft ett vikariat på medicinalstyrelsen med utredning om elevantagningsprinciper. Han blev medlem i farmaceututbildningssakkunniga och talade där för differentiering av utbildningen och förstärkning av Farmaceutiska institutets resurser. Förslaget om differentiering genomfördes med en enhetlig receptarie-, respektive apotekarutbildning. Resursförstärkningen dröjde.

Riksdagsledamoten Rolf Edberg hade motionerat om ett **förstatligande av apoteksväsendet**. Motionen ledde till en utredning som tillsattes 1946. Utredningen började omedelbart ställa krav på att man skulle begränsa investeringar i apoteksväsendet i avvaktan på dess förslag och meddelade att inga utnämningar till apoteksinnehavare skulle ske medan man utredde om staten vid ett förstatligande kunde ta tillbaka privilegierna. Medicinalstyrelsen opponerade sig starkt, men alltmedan utredningen fortskred kom allt fler förslag. När utredningens betänkande kom och efter en motsägelsefull remissomgång ledde till att en ny utredning tillsattes, hade Wilund sökt och fått privilegiet på apoteket Svanen i Stockholm, det apotek som hans företrädare på byråchefsposten då lämnade med pension.

Arnold O Wilund bedömdes som en mycket stark byråchef. Han utsågs som första apoteksbyråchef till medicinalråd. Hans eget omdöme om byråchefstiden var:

"Jag kunde aktivt verka för apotekaryrkets och den praktiska läkemedelshandlingens intressen." Han ansågs också vara rigid och ha svårt att ta till sig andras argument. Det kan delvis ha berott på en osäkerhet i en många gånger ganska tung miljö. En av de saker som han tyckte att han lyckats med var rekryteringen till apoteksbyrån. Den mest kände av hans rekryteringar – Rune Lönngren – sammanfattar i Svensk farmaci under 1900-talets Wilunds byråchefsår som en guldålder för apoteksbyrån.

Innehavare av Apoteket Svanen

Det blev sedan på Apoteket Svanen som Arnold Wilund kunde utveckla sina talanger som chef, administratör och affärsman för att så småningom landa som Apotekarsocietets handlingskraftiga ordförande och bli den visionära försvararen av apotekarkårens intressen.

När Gustaf Söderberg efter tretton år som innehavare, 1953, gick i pension från Svanen var det tydligen helt naturligt att uppmana Wilund att söka apoteket. Så blev det den gången också. Arnold Wilund, då 46 år gammal, blev Svanens innehavare. Han kom att arbeta där fram till sin pensionering 1974. Under denna period var han dessutom ordförande i Apotekarsocieteten i tio år 1956 – 66.

Det ärevärdiga Apoteket Svanen inrättades på 1600-talet i Gamla Stan men flyttade i slutet av 1800-talet till Regeringsgatan för att 1908 än en gång flytta, då till Kungsgatans förlängning vid Stureplan, som blev ett livfullt trafik- och affärscentrum i Stockholm. Det ställde naturligtvis ökade krav på apotekets expeditioner och service till mer än tusen kunder per dag 1953.

En ombyggnad hade visserligen genomförts i slutet av 1930-talet men då Wilund övertog apoteket 1953 framstod en genomgripande förändring och modernisering som absolut nödvändig för att möta den nya tidens krav. Den nye energiske innehavaren lyckades komma över två små lägenheter en trappa upp i fastigheten, en avsedd för chefskontoret och en för kassakontoret. Ombyggnaden genomfördes i etapper med verksamheten igång under hela ombyggnadstiden de tre åren 1955-58. Målsättningen var att skapa ett modernt och effektivt cityapotek i en sober och konstnärligt vacker miljö. En god samtalspartner och idégivare för Arnold var hans kreativa gode vän från studietiden, Sten Kjellmark, lärare på Farmis och senare innehavare av apoteket Kvarnen i Solna.

Apoteket fick emellertid behålla sin vackra jugend-

Apoteket Svanens interiör tidigt 1900-tal.

stil med hyllfacken i mörkröd mahogny, och den gamla stucken ovanför dem accentuerades genom en ljusramp. Wilund var personligen mycket engagerad i denna ombyggnad och hade hela tiden som riktmärke att ge en god service till en jäktad kund i Stockholms hjärta. Den så ofta omtalade Svanen-andan utvecklades här: att skapa möjligheter till en effektiv hantering för att spara personalens krafter, att skapa gemenskap och stolthet över det fina apoteket och den goda arbetsinsatsen.

Rent konkret gjordes detta:

Entrén flyttades från mitten av fasaden till dess nordöstra hörn och ett vindfång byggdes som också tjänade som nattvaktsbur. Om kunden behövde kontakta sin läkare fanns där också en telefonhytt.

Kundutrymmet gjordes större genom att den förlängda disken sköts in i lokalen. Detta medförde en möjlighet att dela upp officinen i en handköpsdel och en recepturdel. Handköpskunderna fick ta kundnummer och betjänades i tur och ordning, nytt för den tiden.

För att spara stegen för den personal som betjänade handköpskunderna gjordes en passage till lager i källare och de bakre lokalerna. För ett apotek med utpräglade rusningstoppar så här mitt i city gällde det att ha frekventa varor nära till hands. Disken indelades därför med tre olika uppsättningar av de vanligaste varorna.

Receptkunden leddes av tydliga skyltar fram till en receptinlämning, där den stressade kunden erbjöds att efter »bara några minuters väntan« få sina recept med enbart specialiteter expedierade. Wilund hävdade nämligen att smärtgränsen för en väntande storstadsbo var fem minuter. Vad gäller receptexpeditionen gällde säkerhetskravet att färdigställd medicin skulle kollas av farmaceut och stoppas ned i påse för att vara helt färdig när kunden kom och apoteket fick därigenom en så hög expeditionskapacitet som möjligt. Men någon information till kunden om läkemedlet förekom vid den här tiden inte alls.

Ombyggnaden tog som sagt flera år i anspråk. I käl-

Ur en intervju med Wilund i tidningen Vi 1959.

larplanet fanns stora lagerutrymmen och ett stort laboratorium. Men sedan man från 1946 utvecklat distriktslaboratorierna kunde en del av tillverkningen vid apoteken minska. I stället gavs då möjligheten att på Svanen bygga upp en specialverksamhet – en allergentillverkning. Genom Wilunds kontakter med Hässle och dr. Kallos i Hälsingborg träffades en överenskommelse med Svanen och med ett apotek i Vänersborg om framställning och tillhandahållande av allergenextrakt. Hässle tillverkade och kontrollerade stamextrakt medan apoteket utförde spädningar och blandningar enligt läkares anvisning.

Medan officinen gavs en sober och lite högtidlig framtoning blev källarplanet desto friare och fräckare i sin färgsättning. Labbis fick ovana besökare att spärra upp ögonen inför de blå och orange skåpluckorna.

Arbetsförhållanden och kompetensutveckling

Apotekets innehavare var nu mycket stolt över sitt ombyggda apotek och ville att det för många år framåt skulle fylla sin uppgift i samhällets tjänst. Tillsammans med sin förste man och officinchef utarbetade han omsorgsfullt detaljerade ordningsregler för arbetet, av vilka alla 50 i personalen fick var sitt exemplar. Dessutom publicerades dessa i Svensk Farmaceutisk Tidskrift för att om möjligt vara något annat apotek till inspiration – och visade naturligtvis samtidigt hur framåt ledningen på nya Svanen var.

Wilund sporrade också alltid sina medarbetare till det där lilla extra, att komma med nya idéer och förslag var välkommet. Han delegerade ansvarsområden och gav stor frihet men hade naturligtvis full koll på alla delar av verksamheten. Jag (Gunn Frank) minns själv hur man kände sig iakttagen på Svanen när man kunde upptäcka honom stående under "svampen" på Stureplan, spejande in på personalen och kunderna på sitt vackra jugendapotek. Kundbemötandet var apotekets viktigaste konkurrensmedel.

En innovation var kollokvierna på Svanen som hade sin storhetstid under 50- och 60-talen. Syftet var att ge alla medarbetaren intern information, genomgångar av nya preparat och författningar samt en huvudpunkt på ca 45 minuter med ett aktuellt ämne enligt personalens önskemål. Då anlätades externa föreläsare, till exempel läkare som talade om vanliga sjukdomar och deras läkemedelsbehandling eller expertföreläsningar om något farmakologiskt ämne.

Att ha apotekselever var en självklarhet för Svanen. A-elever och B-elever, postskolora elever, teknikerlever, utländska praktikanter – alla hade de sitt program och sina genomgångar av praktiskt arbete, drogkännedom, författningar med mera. Ibland kunde antalet elever av olika kategorier uppgå till fler än tio.

Giftinformation

Ett annat exempel på chefens känsla för vad som var på gång och eventuellt kunde utvecklas var att med apotekarhjälp från Svanen en dag i veckan under en

period (1957-58) stötta embryot till giftinformationscentralen på Karolinska sjukhusets barnklinik.

Apotekaren Per Åke Wikander på Militärapoteket, med Börje Alm som chef, hade nämligen i samarbete med barnkliniken och med ekonomiskt stöd av Röda Korset inlett en informationsverksamhet efter amerikansk förebild (*Poison Control Center med inte mindre än 125 enheter 1958*). Ett stort kartotek över fakta om kemisk-tekniska preparat och växtskyddsmedel med namn, tillverkning, innehållsämnena, toxicitet, symptom, behandling och referenser höll på att upprättas. Och enligt Wilund låg ett sådant kartotek väl till att arbeta med för en apotekare, väl förtrogen med gifter och giftlagstiftning och kemiska kunskaper, allt i samarbete med medicinsk och kemisk expertis.

Personalvård

Arnold Wilund var en mycket generös gentemot sin personal. Regelbundna personalfester förekom och många av Svanens medarbetare fick sitt begynnande konstintresse på apoteket, där Ingrid »Tusse« och Ebbe Lindskog ordnade konstprogram. De visade och berättade om aktuella konstnärers verk och konstverk lottades ut eller kunde köpas.

En annan återkommande fest var Lucia. Höjdpunkten var Luciatåget med apotekets alla elever, pojkar som flickor. Det kunde ibland till och med bli klingande skönsång i stämmor, något som naturligtvis gladdade musikalskaren – chefen.

Affärsmannen

Den unge Arnold hade ju som tidigare nämnts fått bidra till familjens försörjning i Hudiksvall. Här lades alltså en tidig grund för hans egen karriär som driftig affärsman och ledare av den framgångsrika ekonomiska förvaltningen och utvecklingen inom Apotekarsocieteten.

Många apoteksinnehavare hade av tradition som privatekonomiskt komplement en teknisk affär i anslutning till sitt apotek. Men på Stureplan fanns inga lokaler för sådant ändamål tillgängliga, däremot öppnade Wilund en liten kedja av parfymaffärer: på Nybrogatan, Västerlånggatan, i Skatteskrapan på Söder och i Vällingby. Så småningom sköttes den verksamheten av hans två döttrar under tiden de funderade på sina fortsatta yrkesval.

Familjen

Man kan undra hur Arnold fungerade som familjefar mot bakgrund av alla uppdrag inom farmacin och med all den tid och allt engagemang han ägnade åt sitt yrke. Enligt barnen var han en högst närvarande person som ville vara som en storpappa för sin växande familj. Han var sträng och fordrande men oftast glad och sjöng gärna, särskilt när han fick ägna sig åt trädgårdsskötsel i villan i Äppelviken eller på de olika lantställena: Aspvik på Värmdö 1941-47, sedan Orust 1959-73. Han fick där också utlopp för sitt intresse för hav och båt.

Arnold Wilund som semester-skeppare på Orust omkring 1960.

Även segelbåtar intresserade honom och till barnbarnen köptes en fin blekingeeka. När det inte var möjligt att bygga ut på Orust köpte han i stället en större sjötomt på Tyresö utanför Stockholm där han kunde samla hela storfamiljen och vänner till härlig rekreation. Arnold var också en mycket släktkär person

och många är de semesterresor till släkt och vänner som företogs med bil runt om i landet.

Resor utomlands intresserade Arnold mycket, inte minst under hans tid som ordförande i Apotekarsocieteten och tiden som vice president i FIP. Då hade han också möjlighet att ta med sin familj. Även efter sin pensionering 1974 ägnade han stor tid till familjens gemenskap och till resor.

Men när hans hustru Gretha drabbades av stroke 1980 och var delvis förlamad blev tyvärr resandet mycket begränsat. Han besökte Gretha varje dag på det sjukhem där hon fick vård och försökte på alla sätt att underlätta och förbättra för både personal och de boende på sjukhemmet. Hustrun Gretha avled 1985.

Arnold Wilund drabbades själv av glaukom under senare delen av 1990-talet och opererades men med mindre lyckat resultat. Så småningom hade han också svårt att klara sig själv hemma och barnen övertalade honom till att flytta till ett äldreboende i Bromma där han trivdes väl. Efter en kort tid där insomnade han stilla sommaren 2002, nästan 95 år gammal.

Apotekarsocietetens ordförande

Redan under sin tid vid medicinalstyrelsen hade Arnold Wilund, som tidigare nämnts, möjlighet att aktivt verka för apotekaryrkets och den praktiska läkemedelshandlingens intressen. Men det blev under decenniet som ledare för Apotekarsocieteten som han kom att göra de stora insatserna för det svenska apoteksväsendet. Han valdes till ordförande i societeten 1956 och innehade det tunga och ansvarsfulla uppdraget ända till 1966, en period som präglades av stora förändringar inte bara för apoteksverksamheten utan för samhället i stort.

Under de tio åren som ordförande i Apotekarsocieteten besjälades Arnold Wilund av tanken att apoteksväsendet skulle utvecklas till en allt bättre tjänst mot allmänhet och samhälle. Som nyvald ordförande insåg han snart att en god ekonomi för hela branschen var ytterst väsentlig och att starkare styrmedel för att reda upp vissa apoteks svaga ekonomi

behövdes. Dessutom ville han genomföra en kraftfull omstrukturering av den centrala ledningen i societeten.

Han förfogade över en väl sammansvetsad och stark direktion som i gott samarbete hade den dominerande uppgiften att satsa på yrket och kåren. Bland ledamöterna de första åren kan nämnas Sven Erixon, Nils Malmqvist, Knut Edner, Nils Thörn, Gösta Hammarberg, Folke Schmeling och Nils Peters. Till kanslidirektör utsågs Sven Eklund med uppgift att bland annat hålla kontakt mellan direktion och fullmäktige. Apoteken i Sverige hade sedan länge varit föremål för politikernas intresse och inom Apotekarsocieteten var man mycket medveten om att det allt överskuggande hotet var ett statligt ingripande mot apotekens ensamrätt att tillhandahålla läkemedel. Inom Apotekarsocieteten blev strategin därför att satsa på ett »uppehållande försvar« och med kårens förenade krafter visa utåt vad man vill och duger till och arbeta för en progressiv utveckling – att *proagera i stället för att reagera*.

Målsättning för societeten

Därför blev det nödvändigt att utarbeta en slagkraftig målsättning för det framtida arbetet inom Apotekarsocieteten. En sådan formulerades av Arnold Wilund i samarbete med Sven Erixon och Sven Eklund och den antogs av fullmäktige 1958.

Målsättningen utgår från strategin att verksamheten skall bedrivas i en sammanhållen företagsenhet inom Apotekarsocieteten, där den enskilde innehavaren är förpliktigad till att i förhållande till det egna apotekets avkastning bidra till gemensamma kostnader. Man betonar att detta är en samfällid strävan till nödvändiga förbättringar inom läkemedelsförsörjningsområdet för att samhällets och allmänhetens berättigade intressen skulle sättas i främsta rummet och ett statligt ingripande förhindras.

Sex punkter för det svenska apoteksväsendet

1. Läkemedelshandelns organisation.

Apotekarna bär gemensamt huvudansvar för en viktig social funktion då läkemedel endast säljs på apotek. Kåren är medveten om samhällets krav på en högklassig, smidig och rationell skötsel av verksamheten och att ensamrätten kräver ansvar för säkerhet, effektivitet och stabilitet i läkemedelsförsörjningen.

2. Säkerhetskrav i läkemedelsförsörjningen

Främsta kravet är säkerheten. Farmaceutisk sakkunskap är grundläggande för expeditionen. I vidare mening är kvalitet en funktion av kunnande och en tillförlitlig laboratorieorganisation. Detta fordrar ett antal välutbildade fackmän.

3. Utbildningens uppgifter

Grunden är av samhället garanterad och kontrollerad utbildning. En förnyelse och utvidgning i bl.a. gränsämnena läkare-apotekare. Apotekaren kan vara

läkarens konsult. Samhällets krav på lägsta möjliga läkemedelspriser kräver också studier i ekonomiska ämnen. Forskning kräver förbättrade lokaler, forskartjänster och modern utrustning.

4. Apoteksväsendets läkemedelsproduktion

En rationell läkemedelsproduktion i större skala kräver resurser med egen forskning och därpå baserad tillverkning. ACO-preparaten skall framstå som garant för noggrant utprovade och prisbilliga läkemedel av hög kvalitet. Man skall arbeta utan försäljningsdrivande reklam men med information till läkarkåren om nya preparat och användningsområden. Till allmänheten ges i huvudsak endast information om hållbarhet, förvaring och användning.

(Redan 1939 hade Apotekarsocieteten inregistrerat varumärket ACO och inrättat ACO-laboratoriet i societetens fastighet på Wallingatan. 1946 centraliserades apotekens egen tillverkning till 25 distriktslaboratorier (d-lab) som kunde hålla en hög och jämn kvalitet i produktionen och svara för lagerhållning och försäljning till andra apotek. En successiv specialisering genomfördes och antalet d-lab reducerades till elva under 1960-talet.)

5. Apoteksväsendets organisation och ekonomi

Apotek i glesbygd är inte bärkraftiga, men en behövlig utbyggnad måste ske utan ekonomiska överväganden. Då enhetlig prissättning råder behövs ett samarbete i ett ekonomiskt kollektiv. Avgifter och bidrag utjämnar skiftande förhållanden och kostnader apoteken emellan och inverkar därför direkt på innehavarens inkomster och villkor.

6. Frihet under ansvar

Samhällets och allmänhetens intresse gagnas bäst av att utvecklingen får drivas i apotekens egna organ under insyn och samverkan av ansvariga myndigheter. Självständigt handlande kräver utrymme inom givna ramar och enligt grundläggande bestämmelser. Apotekarkåren begär handlingsfrihet under ansvar och är då beredd att gemensamt och ansvarsfullt förvalta denna frihet.

Stadgeändring oktober 1959

Många och svåra var de frågor som var aktuella under Arnolds tid som ordförande i societeten och ledde till en viktig stadgeändring i oktober 1959. I synnerhet gällde det den ekonomiska skötseln av vissa apotek, kritiken mot det gällande avgiftssystemet och förändring av d-labens ställning samt inrättandet av en VD-tjänst.

Avgiftsberedningen inom societeten hade länge uppmärksammat att ett antal apotek visat sig vara mindre väl skötta ur företagsekonomisk synpunkt och man sökte därför på olika sätt att förbättra förhållandena med rådgivning och anvisningar. Sedan länge rådde också, särskilt bland innehavare av mindre apotek, ett utbrett missnöje med det solidariska avgiftssystemet

som tillämpades. Inkomsten för dessa innehavare var i många fall lägre än till anställda. Baserat på apoteksinnehavarens resultat beräknades en allmän avgift i progressiv skala. Avgiften betalades in till societeten och dess regleringsfond som skulle bekosta löner och pensioner till innehavare och personal. Överskottet i fonden skulle användas för att reglera läkemedelspriserna i apoteken.

Därför blev det speciellt känsligt och impopulärt när det beslutades att direktionen kunde ingripa i ett enskilt apoteks verksamhet. Ett extra fullmäktige hade nämligen i oktober 1959 beslutat om en genomgripande stadgeförändring som gav direktionen denna befogenhet om tidigare råd och anvisningar inte hade lett till förbättringar.

Apotekarsocieteten fick också möjlighet att uppta lån och teckna borgen. Direktionen gavs dessutom rätt att besluta om att inrätta eller avveckla d-lab och uppdrå åt villig innehavare att driva sådana. Direktionen kunde också besluta om omfattning av verksamheten i labben samt fastställa priserna på produkterna. Vid detta tillfälle utsågs kanslidirektören Sven Eklund till VD i societeten. (Wilunds vision var också att d-laben senare skulle ingå i ett separat aktiebolag.)

Vitrumaffären

"Mina herrar, jag har tillåtit mig att köpa Vitrum".

Så inledde Arnold O Wilund ett sammanträde i Apotekarsocieteten i direktion 1959. Inköpet hade beslutats för Apotekarsocieteten räkning och kom att bli det mest omdiskuterade under hans ordförandeperiod. Bakgrunden var flerfaldig. Den pågående utredningen om apoteksväsendet av de sakkunniga Woxén och Almeby arbetade med många experter och genom Apotekarsocieteten representant i utredningen, Sven Erixon, hade man förstått att utredningen var bekymrad över industrins stora inflytande i läkemedelsgrosshandeln. Den nya målsättning för Apotekarsocieteten som fastlagts krävde andra resurser på det centrala kansliet, som det var svårt att få apoteksinnehavarna att bidra till.

När därför Wilund kontaktades av vd:n för familjeföretaget Vitrum, som var både fabrik och grosshandel, med en förfrågan om att överta aktiemajoriteten i Vitrum föreföll det vara en bra lösning. Förhandlingarna skedde under stor sekretess för att inte oroa Vitrums anställda. Ett fullmäktigemöte godkände inköpet och en stadgeändring som var nödvändig för att societeten skulle kunna ta upp erforderliga banklån. När det blev känt att köpet skett blev det mycket starka reaktioner, framför allt från läkemedelsindustrin. Enligt ett uttalande av Wilund var han helt oförberedd på reaktionerna, "hade väl snarast trott att det skulle välkomnas som ett alternativ till förstatligande". Wilund ansåg att han genom Erixons kontakter med utredarna hade fått grönt ljus till att en apotekarägd grosshandel skulle kunna varas ett tänkbart alternativ till förstatligande.

För att om möjligt upphäva köpet väcktes talan mot Vitrum och Apotekarsocieteten i ett civilrättsligt mål

vid Stockholms Rådhusrätt. Ärendet var ett enligt kärandena felaktigt förfarande med en gåvoaktie som var inledningen till hela affären. Den aktien skulle enligt Vitrums stadgar ha hembjudits till övriga aktieägare. En stor del av tiden i rättegången ägnades åt diskussioner om hur denna aktie hanterats. Vitrums vd, som var mycket sjuk, hade uppenbarligen inte genomfört hembudsförfarandet så snabbt som borde skett, men det hävdades från försvaret att det skett innan Apotekarsocieteten fick köpa Vitrum.

Stockholms Rådhusrätt ogillade käromålen. Domen överklagades till Svea Hovrätt. Under ett år vilade hela rättegången då det förekom förhandlingar mellan Vitrum och en annan grosshandel om samgående. Tonen mellan parterna var mycket hård och även inom apotekskollektivet förekom olika åsikter (dumt och felaktigt). Vitrum som tillverkare uteslöts ur LIF. Efter att Arnold O Wilund lämnat direktionen skedde en förlikning i hovrätten.

Om Vitrumköpet var klokt är svårt att bedöma. Sven Eklunds kommentar var att striden inom branschen var negativ, men att den förstärkte ekonomin var positiv både för verksamheten inom Apotekarsocieteten och så småningom vid förhandlingarna med staten.

Omorganisationen 1962

Efter beslut i fullmäktige i december 1962 antogs en ny organisation för Apotekarsocieteten. Syftet var att som starkt ledningsorgan få en bättre överblick och kunna effektivisera verksamheten. Under VD Sven Eklund gjordes en indelning i två huvudavdelningar, en teknisk huvudavdelning med en laboratorieavdelning och en produktionsavdelning ledd av en teknisk direktör, Lars-Einar Fryklöf, samt en administrativ huvudavdelning underställd VD med avdelningar för planering, information, personalfrågor, kameralfunktion och sjukhusfarmaci.

I VD-kansliet inrättades en särskild tjänst för PR-frågor med ansvaret också för Svensk Farmaceutisk Tidskrift. Inom varje avdelning ansvarade som tidigare en nämnd bestående av tre personer, varav två var apoteksinnehavare och en av dessa medlem i direktionen. Den tredje var avdelningens chef.

Expanderande societet

Under 1960-talet genomfördes societeten planer och den centrala verksamheten expanderade påtagligt under Wilunds drivande ledning.

Med hänsyn till den omfattande målsättningen för societeten krävdes naturligtvis ökade resurser till en större förvaltning. Verksamheten hade breddats vid den genomförda kollektiviseringen och uppgifter överförts från enskilda apotek till centrala organ, därav följde högre avgifter. De behövdes bland annat till förvärv och underhåll av fastigheter för att möta ökade lokalbehov. Wilund hade en vision om att inom en femårsperiod genom ny- och ombyggnad utnyttja en stor del av kvarteret Wallingatan/Upplandsgatan/Kammargatan för Apotekarsocieteten olika verksamheter.

Inte minst genomfördes en kraftig utvidgning av ACO Läkemedel, som kom att svara för inte mindre än 20% av landets produktion av färdigförpackade läkemedel. Personalstyrkan ökade kraftigt från ett hundratal medarbetare till det dubbla vid Apoteksbolagets bildande. Dessutom avsattes avsevärda belopp i fonder för forskning och utveckling och till stipendier.

Bland många andra aktuella frågor under denna tid kan nämnas försöken att revidera avgiftssystemet, frågan om sjukhusapotekens ställning, om nattöppna apotek samt utbildningen av apotekstekniker.

- Följetongen med den hårda interna kritiken av avgiftssystemet ledde till att en kommitté fick i uppdrag i juni 1963 att utreda och föreslå ett förbättrat system. Ett provisoriskt förslag presenterades i juni 1965 men ledde inte till någon åtgärd eftersom den statliga utredningen LFU då hade inlett sitt arbete.

- Ett riksdagsbeslut 1962 gav sjukhusens huvudmän möjlighet att driva sjukhusapotek i egen regi, och för Stockholms del fördes förhandlingar om kommunalisering, vilket dock inte genomfördes förrän 1964-65.

- Nattapoteksfrågan aktualiserades särskilt för Stockholms del. I takt med den kraftiga förskjutningen av befolkningen från innerstan till växande förorter blev tillgängligheten ett praktiskt problem. Från 1964 blev endast C.V. Scheele nattapotek i Stockholms innerstad och apoteken i förortscentra fick förlängt öppethållande.

- Yrkesskoleutbildningen av apotekstekniker var en nystartad verksamhet. Yrkesskolan vid Västberga i Stockholm samarbetade med informationsavdelningen om praktikplatser och examination. På flera ställen i landet startades motsvarande utbildning.

Statliga utredningar

Vi har tidigare behandlat Apotekarsocieteten strategi för att kunna bevara självständigheten och försvara kåren mot hoten om statliga ingripanden i läkemedelshanteringen. Under Arnold Wilunds ordförandetid blev utmaningarna allt allvarigare i och med den utredning som tillsattes 1963. Den hade dock flera föregångare.

Eftersom 1946 års läkemedelsutredning inte hade lett till någon proposition på grund av hård kritik från remissinstanserna, tillsattes en ny kommitté 1953 av dåvarande inrikesminister Gunnar Hedlund för att ändå tillvarata olika förslag som framkommit i remissbehandlingen med sikte på en ny framtida organisation för apoteken. Särskild vikt skulle då läggas vid det kritiserade avgiftssystemet och den centrala ledningen. Utredare var professorn vid KTH Ragnar Woxén och överdirektören i Kontrollstyrelsen Harry Almeby. 1953 års läkemedelskommitté ägnade sig också grundligt åt frågorna om sjukhusens läkemedelsförsörjning och om droghandelns ställning. Ett stort antal sakkunniga medverkade och resultatet redovisades maj 1959. Man konstaterade bland annat att det var nödvändigt att skapa en statlig apoteksnämnd med insyn i apoteksväsendets

ekonomi, även ner på de enskilda apotekens nivå. De dåvarande förhållandena fungerade nämligen inte i samklang med samhällets intresse enligt utredningen.

Apotekarsocieteten kunde i sitt remissvar – ett utförligt försvar för nuvarande ordning – hävda att rationaliseringen och den större effektivitet som genomförts på egen hand i allt väsentligt svarar mot samhällets behov av service och att nuvarande ordning därför inte bör rubbas. Uppgifter och befogenheter har successivt genom kollektivisering flyttats till centrala branschorgan. Sjukhusapoteken bör enligt societetens mening vara kvar som delar av självständiga apotek då de därigenom har tillgång till moderapotekets alla resurser och kompetens, särskilt i fråga om extempore. Genom att visa statsmakterna god vilja till förbättringar med intern kontroll och resultatredovisning ville man genom kollektiv samverkan i Apotekarsocieteten och under egen ledning driva verksamheten vidare.

Ny utredning av Rune Lönngren 1963

Inte heller nu efter 1959 följde någon proposition, och Wilund trodde än en gång att man undvikit statlig inblandning i apoteksverksamheten, men efter några år tillsatte chefen för inrikesdepartementet (Rune Johansson) en ny utredning 1963 om läkemedelsförsörjningen i Sverige som kom att arbeta ända fram till 1969. Den gick under beteckningen LFU.

Enmansutredare blev apotekaren Rune Lönngren som var innehavare av apoteket Domherren i Bromma, lärare i social- och rättsfarmaci vid Farmaceutiska institutet och tidigare välkänd som utredare av utbildningsfrågorna, giftlagstiftningen m fl.

Arnold Wilund, som samarbetat nära Rune Lönngren under deras gemensamma tid på medicinalstyrelsen, välkomnade honom som utredare. Men det fanns ändå en viss distans dem emellan, en reserverad hållning eftersom båda var mycket starka personligheter. Lönngren, som inte tillhörde direktionen i societeten, hade enligt mångas uppfattning en annan syn än Wilund på hur det framtida apoteksväsendet borde se ut. Det spekulerades också från många håll om Lönngrens politiska hemvist och misstankar om att han gick socialdemokraternas ärende, men Lönngren har själv tydligt deklarerat att han alltid varit helt opolitisk och arbetat enbart som sakkunnig och utredare åt regeringar av skiftande färg.

Syftet med den nya Läkemedelsförsörjningsutredningen var att på grundval av tidigare utredningar kräva av apoteken ett allt större samhällsengagemang. Den kartläggning som gjorts vid tidigare utredningar kunde enligt direktiven användas som underlag till nya reformförslag.

Avgiftssystemet ansågs vara alltför komplicerat och något incitament för den enskilde apoteksinnehavaren till rationalisering fanns inte. Ett starkare grepp om läkemedelsförsörjningsfrågorna från samhällets sida var därför nödvändigt. Direktiven pekade också

på behov av ökat inflytande från sjukvårdens huvudmän, med eller utan samtidig förekomst av privatägda apotek, alternativt apotek anknutna till ett statligt företag. Läkemedelsindustrin berördes dock inte i detta sammanhang.

Rune Lönngren kunde tänka sig ett ytterligare alternativ och vände sig till direktionen för Apotekarsocieteten med en förfrågan om intresse för att bilda ett av societeten ägt bolag för landets apoteksverksamhet och utbad sig om svar i maj 1965. Var det möjligen endast en tillmötesgående gest?

En bolagskommitté utsågs inom societeten som arbetade med frågan och lämnade sitt svar som togs in som bilaga i utredningen. Kommittén insåg naturligtvis att finansieringsfrågan var svår och presenterade sina slutsatser för societetens fullmäktige i juni 1966. Där fick direktionen i uppdrag att »undersöka möjligheten till partiella reformer inom det nuvarande apoteksväsendets ram« – alltså ytterligare ett försök till uppehållande försvar.

Samtidigt avgick då Arnold Wilund som ordförande och efterträddes av Sven Söderlundh och han fick alltså från sidan följa utvecklingen mot det statliga Apoteksbolaget som bildades 1970.

Många uppdrag

Wilund representerade Apotekarsocieteten – som ordförande och efter sin avgång – i många internationella sammanhang vid FIP, där han åren 1966 till 1974 fungerade som vice president, och vid andra kongresser. Han medverkade med artiklar i FIP-tidskriften *Journal Mondial de Pharmacie*, där han tog vara på varje möjlighet att peka på sin ledstjärna: anpassning till samhällsutvecklingen och en strävan till allt bättre tjänst mot allmänheten och samhället. Han betonade också nödvändigheten av samarbete med andra internationella apotekarorganisationer.

Arnold var också under många år styrelseledamot i Farmaceutiska institutet och värnade om studier och forskning. Av vinstmedel från ACO inrättades på hans initiativ forskarstipendier för licentiat- och doktorandstudier.

Arnold Wilund promoverades 1966 till hedersdoktor vid Farmaceutiska institutet och utsågs samma år till hedersledamot av Apotekarsocieteten. Han var även hedersledamot i Royal Pharmaceutical Society of Great Britain.

Visionär i tanke och handling

Arnold Wilund var en ovanligt stark och delvis omstridd person. Detta demonstrerades inte minst vid den omstridda Vitrumaffären då han drev igenom köpet. Men kåren uppnådde stora ekonomiska fördelar genom hans ekonomiska politik med fastighetsköp och kapitalförvaltning. Å andra sidan ansågs han inte vara tillräckligt lyhörd och smidig inför statens krav när LFU tillsattes. Flera innehavare menade då att man kunnat slippa utredningen om societeten hade accepterat flera av förslagen i LK 53.

Som ordförande hade han en mycket stor förmåga att entusiasmera och övertyga om sina idéer och förslag. Han hade en säker känsla för vad som var på gång i omvärlden och försatt inget tillfälle att agera för yrkets och kårens intresse. Hans ledord var att bemöda sig, att alltid göra sitt bästa – annars kan man lika gärna kliva av, som han uttryckte sig. Hans arbetskapacitet var imponerande stor.

För sina medarbetare kunde han vid en första kontakt verka stram och högtidlig och aningen sträng. Och det tog lite tid att lära känna honom. Men hans omänskamsamhet om sin familj och sina medarbetare var stor och hans generositet nästan utan gränser.

Hans stora betydelse för utvecklingen av apoteksväsendet i Sverige under den omvälvande tiden som ordförande i Apotekarsocieteten innebar att det nystartade Apoteksbolaget kunde ta över en väl fungerande organisation med centrala ledningsfunktioner som Arnold Wilund skicklig lagt grunden till.

Det blev vårt arv från en handlingskraftig visionär i orostider!

Källor

Litteratur och protokoll i Apotekarsocietetens arkiv. Svensk Farmaci under 1900-talet. Apotekarsocieteten 1999.

Inspelade intervjuer med Arnold Wilunds kolleger i Nordiska Museets arkiv.

Författarnas egna minnen av samarbetet med Arnold Wilund.

Blodgivning och blodtransfusion

Några axplock ur författaren Boel Berners nyligen publicerade bok

Blod har sedan urminnes tider till dags dato varit förenat med mystik. Även blodtransfusioner har en lång historia. I Sverige kommer de första rapporterna under 1800-talet. Längre pågick strider mellan förespråkare för lamm- respektive människoblod, mellan direkt överföring från givaren och indirekt överföring med tidigare tappat blod samt mellan valet av artär respektive venblod.

Ett problem med indirekt transfusion var koagulationen. Man provade tidigt att heparinisera givaren eller "piska" blodet. Tillsats av citrat slog igenom i samband med första världskriget och i samband med andra världskriget tas nästa steg då arméförvaltningen lanserar ACD-lösningen (citronsyra, citrat och glukos), som gör blod hållbart i två veckor. Under tiden efter första världskriget prövas koksaltlösningar och blandningar mellan dessa lösningar och blod. Under tiden börjar Röda Korsett att organisera s.k. blodgivare och 1934 startar landets första blodgivarcentral på St.Görans sjukhus.

Efter andra världskriget kom tekniker för att separera blodets beståndsdelar. Kärnbolaget (från 1951 Kabi) hade utifrån en spraytorkningsteknik för nyponextrakt under kriget fått i uppdrag av försvaret att framställa torkad blodplasma. Efter kriget återstod 14 000 flaskor med torrplasma ur vilka bolaget med hjälp av s.k. Cohnfraktionering lyckades separera albumin (lanserat 1949) och gammaglobulin (lanserat 1950).

Den stora efterfrågan på blod gjorde att blodgivarna inte räckte till utan Kabi började 1951 att samla in postpartumblood från olika BB-avdelningar. I början av 1970-talet förbjöds barnmorskor att ta emot ersättning och insamlingen avstannade. Blodgivarna stod då

för endast två procent av Kabis behov. Företaget fick därmed importera plasma från bl.a. de ökända diktaturerna på Haiti och i Nicaragua. Samtidigt visade svenska undersökningar att 17 procent av allt insamlat blod kasserades p.g.a. dåliga rutiner och endast 75 av 350 patienter hade någon nytta av transfusionen. För att hjälpa Kabi i dess innovativa arbete med blodfraktionering engagerades dåvarande Styrelsen för Teknisk Utveckling (STU) för företagets blodförsörjning. Kasationen minskade, kvalitén höjdes och hållbarheten ökade genom infrysning i plastpåsar. Stor betydelse för framgången utgjordes av det s.k. SAGMAN-systemet. Det hade utvecklats av överläkaren Claes Högman vid Akademiska sjukhusets blodcentral och bestod av fyra plastpåsar förbundna med varandra. Efter centrifugering, erhöles en påse med erythrocyter, en med leukocyter, en med trombocyter och en med plasma.

På 1980-talet kom Preconativ (faktor IX) att vara förorenat med HIV genom importerad plasma från USA. Fyra personer smittades samtidigt som ytterligare 100 drabbades av HIV och 400 av hepatit från importerade faktorpreparat. Situationen fick RFSL (Riksförbundet för sexuellt likaberättigande) att rekommendera homosexuella, som varit en stor grupp givare, att avstå från att ge blod. Hade STU-initiativet kommit tidigare hade Kabi inte behövt importera HIV-smittad plasma från USA.

Boken är skriven av en sociolog och ett stort antal resonemang utifrån denna disciplin (t.ex. blodgivningens kulturella innebörd, från gåva till vara) redovisas i den vid sidan av undertecknades mer läkemedelsanknutna urval.

Anders Cronlund

→ Fortsättning från sid. 2

Kronans Droghandel har sedan 2011 härbärgerat en deposition från APS bestående av delar från C W Scheeles inredning. De vill inte längre behålla dessa och möbler och föremål deponeras istället på Läkemedelstjänst AB:s kontor i Uppsala. Roche AB har haft en deposition från Apoteket AB, som de också vill bli av med. Det gäller ett antal väggmoduler från apoteket Nordstjernen i Stockholm. Apoteket AB förväntas donera dessa moduler till APS och planen är att placera dem hos APL i Kungens Kurva.

Nils Källberg och Per Göransson är två nya ideella krafter, som fr.o.m. våren hjälper till med praktiskt arbete i anslutning till museet. Ola Flink representerade sektionen vid APS:s ordförandekonferens i februari och Lennart Ernerot deltog i en workshop samma månad arrangerad av ArbetSam (museisammanslutning) på temat hur och var man kan söka bidrag till museiverksamhet. Anders Cronlund och Claes Wallén

deltog i mars i ett möte med representanter för APS:s kretsar och sektioner. APS:s fullmäktigemöte genomfördes 23-24/5. Eva Sjökvist Saers kvarstår som ordförande och vår styrelsemedlem Bo Ohlsson valdes till hedersledamot i APS. Se vidare i medlemsbrevet elixir. Anders Cronlund och Lennart Ernerot representerade sektionen.

Inför hösten planeras ett kvällsföredrag med farm dr Jan G. Bruhn på temat Droger och musik och i slutet av hösten ytterligare ett om något intressant ämne. Däremellan är det årsmöte 19 oktober med tre intressanta föredrag om svensk läkemedelsindustris storhetstid, se separat annons.

Medlemsutvecklingen går långsamt framåt, men vi behöver bli både fler och yngre. En ny broschyr har tryckts för att underlätta värvningen av nya medlemmar.

Anders Cronlund